

ДОБРОМИЛЬСЬКИЙ ЛІТОПИС 1648-1705 рр. ЯК ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА ПАМ'ЯТКА

М. Криль. Добромильський літопис 1648-1705 рр. як історико-культурна пам'ятка. У статті узагальнено літературні відомості про Добромильський літопис 1648-1705 рр., введено в науковий обіг загальний вигляд оригінального тексту і подано його науковий коментар. Автор здійснює спробу з'ясувати на основі знань окремого освіченого священика рівень поінформованості тогочасного суспільства про події другої половини XVII ст. у краї та загалом у Центрально-Східній Європі. Доведено, що Добромильський літопис є важливою історико-літературною пам'яткою, що поєднала джерельний матеріал, усну народну традицію та історичну концепцію автора.

Ключові слова: Літопис, Добромильський літопис, пам'ятка, автор.

М. Криль. Добромильская летопись 1648-1705 гг. как историко-культурный памятник. В статье обобщены литературные сведения о Добромильской летописи 1648-1705 гг., введен в научное обращение общий вид оригинального текста и подан его научный комментарий. Автор осуществляет попытку выяснить на основе знаний отдельного образованного священника уровень осведомленности тогдашнего общества о событиях второй половины XVII ст. в крае и в целом в Центрально-Восточной Европе. Доказано, что Добромильская летопись является важным историко-литературным памятником, который соединил сведения исторических источников, устную народную традицию и историческую концепцию автора.

Ключевые слова: Летопись, Добромильская летопись, памятник, автор.

Літописи та хроніки є одними з найбільш поширеними письмовими джерелами до вивчення історії України і суміжних з нею земель у XVI–XVIII ст. Вони містять різну історичну інформацію щодо політичної ситуації, воєн, економіки, культури, літератури, природних явищ тощо. Ці записи велися переважно книжниками-монахами та священиками при монастирях та церквах у різних регіонах і за неоднакових обставин. Деякі з них за обсягом великі, окремі мають лише по кілька дрібно списаних аркушів або поміщені на вільних сторінках богослужбових книжок. При їх укладанні автори намагалися охопити великий період часу, особливо, наскільки це було можливо, описати минуле. При цьому вони користувалися, очевидно, доступними їм письмовими джерелами, переважна більшість яких на сьогодні втрачена. Проте, з огляду на це, такі літописи можна подекуди оцінювати як наукові студії. Далі автори фіксували всі більш-менш важливі події, які відбувалися в країні, краї та їх конкретному поселенні. Чимало таких літописних документів велося на території Галичини упродовж XVI–XVIII ст. Чимало з них не мало заголовків, але зміст і підбірка матеріалів свідчать про їх літописний характер.

Серед них є також короткі хронологічні записи, які наприкінці XVII – на початку XVIII ст. вів настоятель церкви Різдва Пречистої Диви в Добромилі Симеон Коростенський. У науковій літературі вони більше відомі як Добромильський літопис. Уперше на цей документ звернув увагу історик В. Антонович, який текст пам'ятки включив до збірки літописів, які стосуються української історії¹. Згодом про цю літературну пам'ятку коротко згадав у статті «Карпаторуське письменство XVII–XVIII вв.» І.Франко. Він підкреслив, що незважаючи на безвартісність з історичного погляду, Добромильський літопис цікавий світоглядом його автора та з мовознавчого погляду². На це джерело звернув також увагу І.Крип'якевич³. З мовознавчої точки зору текст літопису вивчав С.Бевзенко. Автор відзначив, що пам'ятка цікава своєю мовою, в якій відбилася ряд діалектних особливостей, зокрема фонетичних. За його спостереженнями, у тексті немає синтаксичних конструкцій наказового способу, складених присудків з іменниками тощо⁴. В останні роки опубліковані також дві енциклопедичні статті про хронологічні записки священика С.Коростенського, які підготували М. Кріль⁵ і Ю. Мицик⁶.

Текст Добромильського літопису кілька разів виходив друком. Найкращою і найповнішою публікацією є згадане вище видання В.Антоновича, який з невідомих причин пропустив останній абзац, який стосується подій 1705 р. У вступній статті про літописи Південної і Західної Русі він так написав про записки добромильського священика: «Добромильська літопись какъ видно изъ ея первыхъ строкъ, ведена была священникомъ Добромильской церкви Рождества Пресвятыя Богородицы, о. Симеономъ Коростенскимъ, съ 1648 по 1700 годъ. Подлинная рукопись Коростенскаго хранится въ рукописномъ отдѣленіи института Оссолинскихъ во Львовѣ, въ каталогѣ котораго она записана подъ № 2166. Вся рукопись представляетъ одинъ полулистъ сѣрой бумаги, исписанный съ двухъ сторонъ довольно нечеткою скорописью западно-рускимъ почеркомъ XVII столѣтія. Літопись эта напечатана съ точнымъ сохраненіемъ фонетическихъ особенностей подлинника, можетъ быть не безъинтересныхъ для исторической діалектології русскаго языка».

А. Петрушевич користувався копією цієї письмової пам'ятки, яка зберігалася у василіянському монастирі св. Онуфрія в Добромилі. Він транскрибував неповний текст т. зв. язичієм, причому замінив окремі слова і синтаксичні конструкції згідно з мовою кінця XIX ст.⁷ Довільний переклад літопису українською мовою навів у своєму дослідженні про Добромиль М. Гец⁸. Звідти його передрукував І. Лазарик⁹. За виданням В. Антоновича текст літопису в 2006 р. розміщено в мережі інтернет¹⁰.

Тривалий час оригінал Добромильського літопису зберігався серед рукописів в бібліотеці Національного інституту Оссолінських у Львові під інвентарним номером 2166. Після Другої світової війни цю історичну пам'ятку разом з іншими документами було передано Польщі і зараз вона є у фондах Національного інституту Оссолінських у Вроцлаві під тим же інвентарним номером.

Мета даної публікації – узагальнити літературні відомості про цю історичну пам'ятку, ввести в науковий обіг загальний вигляд оригінального тексту і науково його прокоментувати. При цьому також зроблена спроба висвітлити на основі знань окремого освіченого священика рівень поінформованості тогочасного суспільства про події в краї та у Центрально-Східній Європі загалом.

За своїм змістом Добромильський літопис є цікавою історико-літературною пам'яткою, яка відображає стан тогочасного книжництва як літературного жанру. Текст написаний близькою до розмовної тогочасною українською мовою достатньо відчитуваним скорописом. Цифри наведені кириличними буквами. Скорочень немає, надрядкових літер небагато. Змальовуючи історичні події з відстані певного часу, автор доповнює свою розповідь різними чутками і легендами, які побутували серед мешканців. З огляду на це дуже важливо провести межу між реальними і надуманими подіями, виявити грань між усною народною традицією та історичними фактами. Цікаво зазначити, що автор послуговувався розмовною мовою, на письмі подекуди використовував латинські літери, вживав народні вислови.

Багато місця в літописі відведено загальнодержавним подіям, зокрема військовій тематиці. Автор зафіксував відомості про національно-визвольну війну українського народу під проводом Б. Хмельницького, зокрема військових кампаній 1648 і 1655 рр. («Почавши отъ року 1648 козацкая война изъ гетманомъ Хмелницкимъ – звоевали по самый Люблинъ»). Кількома рядками згадав він про перебування шведського війська на території українського Підгір'я («Року 1656 Шведове по сами Перемышль звоевали»). Відобразив літописець також один з епізодів Північної війни, а саме похід війська Дьєрдя II Ракоці в союзі з козаками на Краків у січні 1657 р. («Року 1657 по Рождествѣ Христовомъ вуйна Венгерская; с козаками по самый Краковъ звоевали»). Не оминув своєю увагою автор й турецько-татарські вторгнення на українські землі в першій половині 1670-х рр. Наприклад, під 1672 р. занотовано, що «Турци Каменецъ Подулски взяли; татарове по самую Вислу спустошили, людей въ неволю побрали»), а під 1673 р. – «Цесаръ турецький зе вшистковъ потуговъ Украину бурилъ; Умань и иншии мѣста Украинскии мечомъ і огнемъ воевалъ». Зафіксований також великий похід татарського війська під Львів узимку 1695 р., коли «месеца февраля дня 3, татарове сѣмъдесять тысячи подъ Львовъ пришли и на тойчасъ великое кровопролитие християнской крови проляли и по иншимъ мѣстомъ».

Значно менше уваги присвятив літописець місцевим подіям та пов'язаним з ними історичним особам. Він фрагментарно згадав про купівлю Яном Бонавентурою у 1693 р. колишнього маєтку Гербуртів у Добромилі («панъ Янъ Бонавинтура на Краснымъ Красѣнски, воевода Плотски, староста Варшавски, Штумски, Прагненски, Новомески, отрималъ купьномъ маетности Добромильскии Гербуртовскии») та про смерть перемишльського єпископа Інокентія Винницького.

Натомість конкретніше писав літописець з приводу економічного стану краю. Часті неврожаї спричиняли голод і дорожнечу. З наведених ним рядків довідуємося про ціни на зернові, зокрема пшеницю і жито. При цьому автор всіляко підкреслював, що дорожнеча була спричинена стихійними лихами і неврожаями. Так, під 1674 р. зазначено, що «въ тымъ же року голодь барзо великий былъ: жито было по золотыхъ 14; пшениця по 15; людий барзо сила померло». Значно подорожчали основні продукти харчування в 1690-х роках. Так, у 1690 р. «жито было по золотыхъ 16, пшениця по 20, овесь по 8», а в 1699 р. «пшениця была по 34, жито по 26; также было и въ року 1700».

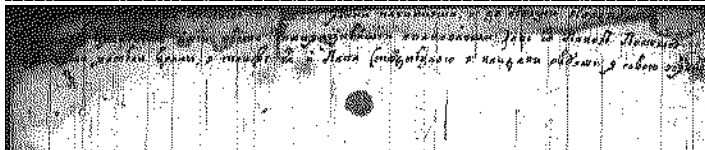
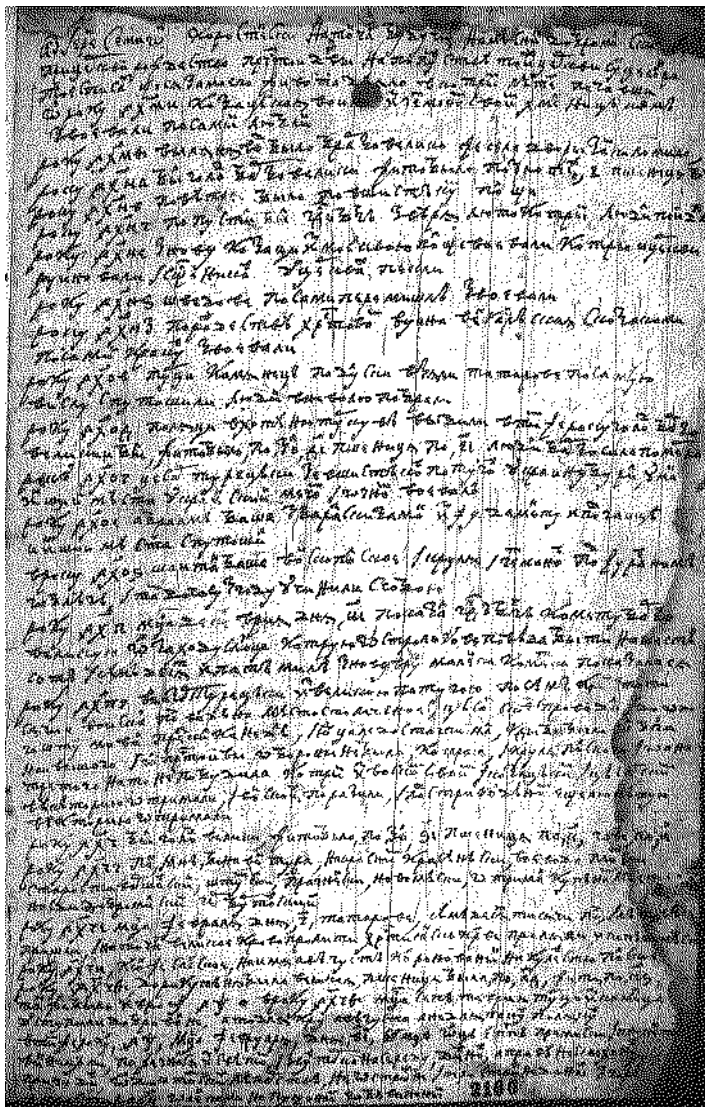
Добромильський літописець зафіксував великі стихійні лиха, які були спричинені повеннями, внаслідок яких у 1649 р. «выляня водъ было барзо велико, же села, двory, замки ломило». Цікавим фактом є астрономічні спостереження. Із записів С. Коростенського довідуємося, що мешканці спостерігали за появою наприкінці 1680 р. на небосхилі комети. Про це автор пише так: «Року 1680 месеца декеврия дня 18 показалъ Господь Богъ комету барзо великую отъ заходу слонца, которую острологове поведаяють быти на шесть сотъ и сѣмъдесять и пять миль; знову въ рукъ маленька кометка показалася».

З аналізу та узагальнення літописних записок С. Коростенського видно, що автор відокремлені історичні події подав у хронологічній послідовності, а також намагався описати події, які відбувалися за його життя. Очевидно, він народився близько другої половини 40-х років XVII ст., ймовірно, в недалекому від Добромиля поселенні Коростенко (тепер у Польщі) в родині дрібноволодільчого шляхтича. Як парафіяльний священник великої міської церкви, мав мати добру освіту. При складанні своїх хронологічних записок, цілком можливо, користувався невідомими нам джерелами, які зберігалися у місцевій монастирській бібліотеці оо. Василян. Адже в тексті наведені конкретні і точні факти, цифри і дати, які з часом людська пам'ять забуває або передає зі значними перекрученнями. Поруч з подіями, які відбувалися в загальнодержавному масштабі, літописець не забував наводити цікаві місцеві відомості, найважливіші з його погляду і пов'язані з конкретними історичними особами, які були причетні до Добромиля та його околиці. Священик-літописець доволі точно навів історичні події, що підтверджено спеціальними дослідженнями. Через що його записи мають джерельний характер і почасти дають матеріал для вивчення місцевої історії, транскрибування написання окремої топоніміки чи прізвиськ відповідно до тогочасної традиції.

Назагал же Добромильський літопис є цікавою історико-літературною пам'яткою, що поєднала джерельний матеріал, усну народну традицію та історичну концепцію автора початку XVIII ст. Вона є важливою для вивчення місцевої та регіональної історії і культури, проведення мовознавчих студій.

Текст цього документа публікується за виданням, зробленим під загальною редакцією В. Антоновича в 1888 р., і доповнений пропущеними словами після вивірення *de visu* за фотокопією оригіналу.

ФОТОКОПІЯ ОРИГІНАЛУ ЛІТОПИСУ

ТРАНСКРИБОВАНИЙ ТЕКСТ

Азь іерей Семионъ Коростенский, на той часъ будучи намѣсникъ Добромилски при церкви Рождества Пречистой Дѣвы¹¹, на тойжъ церкви сукцесоромъ¹², тоє списалъ, що ся за моего живота дѣяло въ которыхъ лѣтахъ. Почавши отъ року 1648 козацкая война изъ гетманомъ Хмельницкимъ – зоевали по самый Люблинъ¹³.

Року 1649 выляня водъ было барзо велико, же села, дворы, замки ломило¹⁴.

Року 1651 былъ голодъ барзо велики: жито было по золотыхъ 10, пшениця 12¹⁵.

Року 1652 повѣтря было по вшистьку Полщи¹⁶.

Року 1653 попустилъ былъ Господь Богъ звѣря лютого, который люди поидаль¹⁷.

Року 1655 знову козаци изъ Москвою Полще воевали, которые и церкви руйновали и священниковъ у церквахъ пекли¹⁸.

Року 1656 Шведове по сами Перемышль зоевали¹⁹.

Року 1657 по Рождествѣ Христовомъ вуйна Венгерская; с козаками по самий Краковъ зоевали²⁰.

Року 1672 Турци Каменецъ Подулски²¹ взяли; татарове по самую Вислу спустошили, людей въ неволю побрали²².

Року 1673 Цесаръ турецкий²³ зе вшистковъ потуговъ Украину буриль; Умань и иншии мѣста Украински мечомъ і огномъ воевалъ²⁴.

Року 1674 Поляци въ Хотѣню Турковъ выбили²⁵. Въ тымъ же року голодъ барзо великий былъ: жито было по золотыхъ 14; пшениця по 15; людей барзо сила померло.

Року 1675 Абраамъ баша²⁶ Збарзски замок изъ фундаменту²⁷ и Подгайцѣ²⁸ и иншии мѣста спустошилъ.

Въ року 1676 Шайтанъ баша²⁹ войско Полское, и круля³⁰, и гетмановъ подъ Журавномъ облежъ и тамъ до часу згуду учинили съ собою³¹.

Року 1680 месеца декеврия дня 18 показаль Господь Богъ комету барзо великую отъ заходу слонца, которую остролоγοве поведають быти на шесть сотъ и сѣмъдесятъ и пять миль; знову въ рукъ³² маленька кометка показалася.

Року 1683 вейзоръ турецки из великою потугою по сѣмъ кротъ сто тысячи войска подъ Видньо, мѣсто столечное цѣсарское спровадилъ и до оного штурмоваль презъ килка недель, и южъ чале достати малъ, гдыбы было отъ Бога найвышого и отъ Пресвятой Дѣвы обороны не было, котрая и круля полского Юана третого на то не побудила, котрий изъ войскомъ своимъ и козацкимъ и цѣсарскимъ вѣкторию отримали и войско ихъ поразили и подъ Стигольномъ еще люпъшую вѣкторию отримали³³.

Року 1690 былъ голодъ велики³⁴: жито было по золотыхъ 16, пшениця по 20, овесъ по 8.

Року 1693 панъ Янъ Бонавинтура на Краснымъ Красѣнски, воевода Плотски, староста Варшавски, Штумски, Прагненски, Новомески, отрималь купьномъ маєтности Добромилски Гербуртовски³⁵.

Року 1695, месеца февраля дня 3, татарове сѣмъдесять тысячи подѣ Львову³⁶ пришли и на тойчасъ великое кровопролитие христьянской крови проляли и по иншимъ мѣстамъ³⁷.

Року 1698 ксонже Саское, на имя Августъ, коронованый на крулевство польское³⁸.

Року 1699 дорогутня была великая: пшеница была по 34, жито по 26; также было и въ року 1700. А въ року 1699 месеца септєврия, турци изъ Каменца уступили доброволне, а то для круля Августа, а не для панувъ Полякувъ³⁹.

Въ тим же року 1700, месеца феврала дня 12, егомосць отецъ епископъ Премиски, Иннокенти Винницки, пожегнался изъ свѣтомъ изъ вувторка на середу, дивновъ а праве неслыхановъ пригодовъ: отъ докторскихъ лѣкарствъ, неострожне и неростропне даныхъ, згорѣлъ въ простиралахъ, олейками напуцонныхъ, обвѣиненый⁴⁰.

Року 1705 шведове в Литве руины начинивши і до Полуцка вторгнулися, Варшаву, Кракув и инши мѣста силою опановавши дань отъ Пановъ Поляковъ, яку хотѣли брали, в тойже часъ й пана Стаднѣцкого в кандани окувши з собою возили⁴¹.

Примітки

1. Сборникъ лѣтописей, относящихся къ истории Южной и Западной Руси, изданный комиссією для разбора древнихъ актовъ. – Киевъ, 1888. – С. 239-240.
2. Франко І. Карпаторуське письменство XVII–XVIII вв. // Франко І. Зібр. творів. У 50-ти т. – Т. 32. – Київ, 1981. – С. 214.
3. Крип'якевич І. П. Літописи XVI–XVIII ст. в Галичині / І. П. Крип'якевич // Историчні джерела та їх використання. – Вип.1. – Київ, 1964. – С. 71.
4. Бевзенко С.П. Спостереження над синтаксисом українських літописів XVII ст. / С. П. Бевзенко // Наукові записки Ужгородського університету. – Т. 9. – Ужгород, 1954. – С. 177–178.
5. Кріль М. Добромильський літопис / М. Кріль // Довідник з історії України. 2-ге вид. – Київ, 2001. – С. 215.
6. Мицик Ю. А. Добромильський літопис / Ю. А. Мицик // Енциклопедія історії України. – Т. 2. – Київ, 2004. – С. 422.
7. Петрушевич А. Сводная галицко-русская летопись. – Т. 1. 1600–1700. – Львов, 1874–1891. – С.102,109, 115, 119, 123, 126, 129, 169, 176–177, 179, 181, 199, 204–205, 229, 239, 246, 262, 264.
8. Гец М. Столиця Гербургів. – Доброміль, 1937. – С. 27–28.
9. Лазарик І. Доброміль та околиці. – Коломия, 1999. – С. 223–224.
10. <http://litopys.org.ua/sborlet/sborlet08>
11. Перша згадка про існування в Добромилі православної церкви стосується 1507 р., а під 1544 р. згаданий священик Антон. Про парафіяльну церкву св. Спаса відомо з 1613 р. (завалилася в 1828 р.). В існуючих науково-популярних розвідках є відомості про церкви Різдва Пресв.

Діви Марії і Різдва Пресв. Богородиці, яка знаходилися на Гучку (передмістя Добромила або Підзамче). Можливо це один і той же храм, оскільки документальних відомостей про церкву Різдва Пресв. Богородиці поки-що не виявлено. З ім'ям холмської каштелянки Олександри Конецпольської, доньки І. Ф. Гербурта, пов'язано будівництво в Добромилі православної церкви Зіслання св. Духа в 1642 р. Цей храм був зведений на місці попереднього, Різдва Пресв. Діви Марії. На знак вдячності за таку жертву православним мешканцям міста місцевий священик і його наступники мали «вічно» молитися за душу фундаторки церкви. Джерела свідчать, що в 1787 р. будівля цього храму були покрита ґонтами і потребувала термінового ремонту. При ній було дерев'яне попівство і дерев'яна напівзруйнована школа. Упродовж першої половини ХІХ ст. храм був перебудований (будівництво закінчили в 1848 р.). Відбудований після пожежі 1870 р., всередині неодноразово перемальовувався. Востаннє розписи були зроблені в 2005–2010 рр.

12. Сукцесор – пресвітер. За церковними нормами пресвітером можна було стати лише у віці після 30 років.
13. Восени 1648 р. військо Б.Хмельницького в союзі з татарськими загонами Тугай-бея підійшло до Львова і обложило місто. Козацький табір знаходився поблизу сучасної церкви св. Петра і Павла (вул. Личаківська). Під час переговорів з львівськими міщанами, Б. Хмельницький погодився зняти облогу взамін на викуп. Після цього козацько-татарське військо попрямувало на Замостя. Після трьох невдалих штурмів міста Б. Хмельницький погодився взяти викуп у сумі 20 тис. злотих. Татари і козаки попалили і пограбували населені пункти аж до самої Вісли. Очевидець писав, що «навколо Замостя знищено все, снопа збіжжя не побачиш на десять миль навколо» (Жерела. – Т.IV. – С. 127). Наприкінці листопада 1648 р. польським королем було обрано Яна Казимира і Б. Хмельницький провів з його посланцем попередні переговори. Виклавши козацькі вимоги, український гетьман зняв облогу Замостя і повернув свої полки на схід. 2 січня 1649 р. він увійшов в Київ. Осені 1648 р. стосуються перші відомості про присутність козаків у басейні Дністра. Відомо, що 13 жовтня козацькі загоны штурмували Старий Самбір. З нагоди цієї події на стіні місцевої парафіяльної церкви, збудованої з дерева ще у 1303 р., був зроблений напис: Року Божого 1648, місяця жовтня, дня 13, в п'ятницю, козаки з татарами штурмували Старе Місто. Жорстока сутичка розгорілася в Новому Місті, під час якої загинуло багато поляків, які заховалися у місцевому костелі. Близько 79 осіб, поляків та євреїв, загинуло тоді в Добромилі. 6 листопада козацький загін під командуванням полковника Капустинського штурмував Перемишль і навіть зумів прорватися крізь міські ворота. Проте внаслідок зрадницького підступу проводир загинув, а козаки змушено повернули назад. Активізувався й народний рух проти польського панування. В добромільській околиці повсталих очолив шляхтич Альберт Пинчівський. Його ватага налічувала понад 200 осіб, у тому числі 94

- мешканці Добромиля й передмістя. Серед них були священники Конюшик і Хотичісник, дяк Іван, вїйт Станіслав Сментек, бурмістр Матвій Гончар, писар Ясько, радник Блажко, лавник Мотлівський, замковий Ясько Глива, замкові сторожі Петро Карпаків і Тимко та ін. З навколишніх сіл до повстанців приєдналися священники Гринь з Княжполя і Василь з Папортна, вїйт Василь Качмар з Великого та ін. Помітною подією став напад загону А. Пинчівського на двір А. М. Фредра в Ляцку. Військово вони добре організувалися, діяли козацькими методами, мали свою хоругву і бубон. Озброєні були гарматою, рушницями, залізними списами, косами, сокирами. Захопивши село, повстанці зайняли корчму і укріпили її гаківницями. Окремі мешканці українського Підгір'я воювали в королівському війську. Свідченням цього є надання вибранцям Пашаніцам з Галівки і Плоского, які відзначилися у битві під Збаражем, по лану поля (один лан – близько 20 га).
14. Йдеться про повені, які часто трапляються в регіоні весною під час танення снігу та внаслідок проливних дощів влітку і восени.
 15. Голод в українському Підгір'ї був частим явищем у XVII–XVIII ст. У даному разі він почався ще у 1648 р. через засушливе літо і набіг саранчі.
 16. Чума (морове повітря).
 17. Очевидно, йдеться про масове збільшення вовчих зграй, які нападали на худобу і поодиноких людей, часто з'являлися біля осель. Такі випадки траплялися дуже часто аж до середини XX ст.
 18. Земський собор у Москві в жовтні 1653 р. ухвалив прийняти державу Б.Хмельницького під протекторат Московії. Це викликало негативну реакцію в правлячих колах Речі Посполитої і спричинило нову польсько-московську війну. Водночас коронне польське військо відновило воєнні дії на українських землях. Поляки на раз діяли в союзі з татарами згідно з т. зв. вічним польсько-татарським договором від листопада 1654 р. Цей договір денонсував козацько-татарську угоду і встановлював оборонно-наступальний союз Речі Посполитої і Кримського ханства проти Московії і держави Б. Хмельницького. Весною 1655 р. розпочався спільний похід московської і козацької армій у Галичину. 19 вересня у битві під Городком на Львівщині польське військо зазнало поразки, після чого Б. Хмельницький обложив Львів. Водночас російське військо на чолі зі стольником Потьомкіним і козаки Д.Виговського (4 тис.) пішли на захід і спустошили край аж до Вісли: були спалені Ленчно, Парів, Томашів, Белз, Грубешів, Люблін. Московія вийшла з війни внаслідок Віленського миру 24 жовтня 1656 р.
 19. Північна війна 1655–1657 рр. захопила й українське Підгір'я. Це був час, коли майже всю Польщу зайняли шведські війська, полки Б. Хмельницького та трансильванського князя Юрія II Ракочі. Єдиною вільною територією виявилася лише Перемишльська та Сяніцька землі. У зв'язку з цим там концентрувалося польське королівське військо, керівництво над яким перебрали князь Юрій Любомирський і Стефан

Чарнецький. Ю. Любомирський видав кілька універсалів до місцевої шляхти з проханням допомоги та озброїв її. Хирів визначено місцем формування шляхетського ополчення. Переломний момент у війні наступив після того, як 18 березня 1656 р. польське військо Ю. Любомирського (близько 2 500 вояків) підійшло до Передільниці. Шведська армія Карла X Густава, знесилена безуспішним кількадечним штурмом Високого замку під Добромилем, здеморалізована нестачею продовольства, загнана в болотисті місця, змушена була відступити до Сандомира.

20. Літописець згадує про один з епізодів Північної війни, а саме похід війська Дьєрдя II Ракоці в союзі з козаками на Краків. У січні 1657 р. трансильванське військо (18 тис. вершників і 3 тис. піших вояків) вирушило з-під Львова на Самбір до Перемишля. Поблизу Самбора князь об'єднав свої сили з військом Антона Ждановича, полковника Б. Хмельницького (20 тис.). Блокувавши Самбір, трансильванський князь для збору розвідувальних відомостей утворив окремих загін чисельністю 1 000 вершників на чолі з Францом Іштваном. У його складі були й козаки А. Ждановича. Ці кіннотники через Хирів попрямували на Сянік. По дорозі вони пробували захопити Високий замок Гербуртів, проте оборонці захистилися. Натомість були спалені Нижанковичі, де більшменш цілими залишилися лише 12 хат. Сам же князь з основною силою пішов з Самбора на Медику і далі на Радимно. Тим часом Юрій II Ракоці без поспіху просувався Перемишльщиною. Близько 50 днів його загони турбували мешканців навколишніх околиць, впродовж яких спустошили численні мастки місцевої шляхти. Нечисленні поляки (3 тис.) не змогли вчинити їм гідного опору. Відомо, що під час цього походу східна частина Польщі була дуже розорена, спалені села, пограбовані монастирі. У травні цього ж року Дьєрдь II Ракоці здобув Краків, а у червні – Варшаву: обидва міста були пограбовані.

21. Кам'янець-Подільський.

22. Йдеться про війну між Річчю Посполитою і Османською імперією 1672–1676 рр. Весною 1672 р. понад 300-тисячне турецьке військо переправилося через Дунай. Водночас 40 тис. татар на чолі з ханом Селім-Гіреєм увірвалося на Поділля і розгромило польський корпус Лужецького (6 тис.), в складі якого були козаки гетьмана Правобережної України М. Ханенка (бл. 1620–1680 рр., гетьман у 1669–1674 рр.). У другій половині серпня до турків і татар приєднався П. Дорошенко, які разом підійшли до Кам'янця-Подільського. Після дев'ятиденної облоги фортеця капітулювала. Першим у місто вступили яничари, які замінили гарнізон. Мешканцям залишили три храми: православний, вірменський і римо-католицький. 2 вересня султан урочисто в'їхав до міста. Через кілька днів союзники рушили в Галичину, захоплюючи одне місто за другим. Султан зупинився у Бучачі, а на початку третьої декади вересня почалася облога Львова. Військо польського коронного гетьмана Я. Собеського, відступаючи на захід, в околицях Самбора

- отримало невелику перемогу над татарами. Львів відбувся викупом, а 18 жовтня 1672 р. був укладений Бучацький мир. За його умовами Подільське воєводство відходило до Туреччини, а влада П. Дорошенка поширювалася на Брацлавське воєводство і Південну Київщину. З цих земель виводилися польські гарнізони. Річ Посполита зберігала Волинь, Північну Київщину і Галичину. Крім цього вона сплатила 80 тис. і зобов'язувалася давати щороку 22 тис. червоних злотих (дукатів).
23. Султан Магомет IV.
 24. У квітні 1673 р. польський сейм відмовився затвердити умови Бучацького миру і ухвалив відновити війну з Туреччиною з метою повернення втрачених територій. Командувачем армії було призначено коронного гетьмана Я. Собеського. Скориставшись цим, турецький султан з великою армією підійшов до Дунаю. Там він призначив командувачем свого війська Хусейн-пашу, який вторгся в Україну. На той час козаки П. Дорошенка і татари під різними приводами ухилялися від союзу з турками. С. Соловійов на підставі донесення Я. Лизогуба переяславському полковнику писав, що турки «тепер у Кам'янці, Межибожі, Барі, Язловці, Снятині, Жванці. У всіх цих містах вони церкви розорили, перетворили їх на зерносховища, мечеті, дзвони на гармати перелили...». 12 листопада Я. Собеський завдав нищівної поразки турецькій армії і здобув Хотин.
 25. Насправді йдеться про битву 12 листопада 1673 р. під Хотиним. Після того як у XV ст. його захопили турки, фортеця була значною мірою переобладнана і укріплена. У 1673–1739 рр. фортеця була у польських руках.
 26. Ібрагім Шейтан-паша за наказом султана у квітні 1675 р. поблизу Рашкова (Чернівецька обл.) переправився через Дністер. Кримський хан пішов походом на Польщу.
 27. Збараж – місто, районний центр Тернопільської області. У другій половині XV ст. місто закріпилося за князями Несвіцькими, а одна з родових гілок отримала найменування князів Збараських. Оборонні укріплення у XV–XVII ст. кілька разів руйнували татари. У другій половині 20-х рр. XVII ст. почали зводити новий фортифікаційний комплекс на відстані 3-х км від попереднього укріплення. За умовами Андрусівського миру 1667 р. Збараж залишився у складі Речі Посполитої. У другій половині XVII ст. його кілька разів (1655, 1666, 1667, 1675) штурмували турки і татари. У 1675 р. місто було спалене, а замок майже повністю зруйнований.
 28. Підгайці – місто у Тернопільській області. Перша письмова згадка про нього стосується 1463 р. Після 1675 р., хоча й збереглися кам'яні мури та декоровані скульптурою муровані будинки, місто почало занепадати. Певне піднесення припало на початок XIX ст., а у 1867 р. Підгайці стали повітовим центром.
 29. Ібрагім Шейтан-паша.

30. Йдеться про Яна III Собеського (17 серпня 1629 р., Олеський замок на Львівщині – 17 червня 1696 р., Вилянувський замок біля Варшави), який з 1668 р. був великим коронним гетьманом, а з 1674 р. – королем Польщі. Очоловане ним військо завдало ряд поразок туркам під Хотинном (1673), Львовом (1675), Віднем (1683).
31. Журавненський мирний договір, укладений 17 жовтня 1676 р., завершив польсько-турецьку війну, яка розпочалася в 1672 р. За його умовами скасовувалася данина, яку Польща сплачувала Туреччині на підставі зобов'язань Бучацького миру. Поділля залишалося у складі Османської імперії. Польський сейм умови цього миру не затвердив, що призвело згодом до нової війни з Туреччиною: вона закінчилася укладенням Карловицького миру в 1699 р.
32. Того ж року.
33. Йдеться про оборону Відня від турків влітку 1683 р. Враховуючи зростаючу експансію Османської імперії проти країн Центрально-Східної Європи, імператор Священної Римської імперії Леопольд I 1 квітня того ж року уклав з польським королем Яном III Собеським військовий союз проти османів. Згідно з ним, у разі небезпеки для котроїсь із столиць союзників, друга сторона мала прийти по допомогу. Практичне втілення цієї угоди не забарилося. 15 липня того ж року величезна (дослідники називають від 90 до 200 тис. турецька армія на чолі з великим візиром Кара-Мустафою облягла Відень. Оборона Відня, очолювана графом Штарембергом, тривала протягом липня–серпня. За цей час сили оборонців зменшилися від 18 тис. до неповних 5 тис., місто охопили голод і хвороби. 29 липня Ян III Собеський з 26-тисячною армією поспішив на допомогу Відню. 3 вересня польська армія з'єдналася на березі Дунаю з австро-німецькими підрозділами, а польський король взяв на себе загальне командування над 67-тисячним військом. 6–8 вересня союзники форсували Дунай, після чого австро-німецькі війська, очолювані князем Карлом Лотарінзьким, почали бойові дії проти турків на лівому фланзі (з наміром відтягнути на себе значні сили ворога). Водночас поляки на чолі з Яном III Собеським здійснили дводенний прихований марш на правий фланг через важкопрохідні пагорби віденського лісу. Головна битва відбулася 12 вересня. Впевнені у своїй значній перевазі, турки не зміцнили, як належить, свого табору і, коли з гущавини віденського лісу їм у тил несподівано вдарила польська кіннота, османські війська не довго чинили опір і панічно відступили до р. Рааб. Польський король переслідував противника і завдав йому нищівної поразки у битві під замком Паркани (Словаччина). Облогу австрійської столиці було знято, турецький табір з величезною кількістю зброї та військових припасів опинився в руках союзників. Турки втратили 10 тис. убитими і 5 тис. пораненими, союзники – близько 1 500 вбитими та 2 500 – пораненими. У складі польського війська у битві за Відень брали участь українські козаки під командуванням полковника П. Апостола-Щуровського.

34. Безпосередньою причиною голоду були природні катаклізми. Зокрема, у 1688 р. повинь знищила врожай на полях. У 1690 р. на українське Підгір'я налетіла саранча. Її було так багато, що не видно було неба, а під лісом біля Недільної, що у Старосамбірському районі на Львівщині, закрила землю майже по коліна і за чотири тижні поїла всю рослинність. Повені і набіги саранчі були й в пізніші роки. Так, документ з 1711 р. зафіксував, що в Терлі і навколишніх селах «саранча по горах і долинах повністю збіжжя яре поїла, так що нічого не залишилося. Одне на пню зіла і не кошене було. Друге на покосах погнило від сльоти, яка була 2 роки. Худоба, як робоча, так і інша вся повиздыхала».
35. Бонавентура Ян Красінський, відомий в літературі як Доброгост – польський магнат, коронний рефендар (1668) і полоцький воєвода (1668). Двічі був одружений: вперше з каштелянкою Терезою Ходкевич (померла у 1672 р.) і вдруге у 1680 р. з княгинєю Терезою Яблоновською (померла в 1692 р.). У другому шлюбі мав чотирьох синів (Станіслава, Якова, Казимира, Яна). Помер і похований у Вєгрові в 1717 р., де збудував костел оо. Реформатів. У 1693 р. купив Добромилі і околицю, які в 1713 р. подарував своєму внукові Михайлові Красінському, синові Станіслава. Повне генеалогічне дерево Красінських сьогодні можна побачити на стіні каплиці Гербуртів у костелі св. Преображення в Добромилі.
36. Львів.
37. Відомо лише, що збройний опір татарам вчинили хоругви Загоровського і Тишковського (1 тис. вояків) під Золочевом. У цій битві загинув Загоровський.
38. Август II Міцний – курфюрст саксонський, король польський, син саксонського курфюрста Іоанна Георга III. Народився 12 травня 1670 р. у Дрездені. В 1694 р. як Фрідріх Август I посів саксонський престол. У 1697 р. змінив протестантську віру на римо-католицьку і при підтримці Московії та Австрії в 1698 р. отримав польську корону. 31 липня 1698 р. у Раві-Руській, як саксонський курфюрст, зустрічався з московським царем Петром I. Під час цих переговорів сторони домовилися, що Саксонія підтримає Московську державу у війні зі Швецією взамін за Лівонію і Естляндію. Однак шведи розгромили у 1701 р. саксонське військо і армія Карла XII вторглася на територію Речі Посполитої. За таких умов у Польщі розгорілася боротьба між прихильниками і противниками Августа II Міцного. На польському престолі саксонський курфюрст зміг утвердитися лише у 1720 р. Помер 1 лютого 1733 р. у Варшаві.
39. За умовами Карловицького миру 1699 р. Туреччина повернула Польщі Подільське воєводство з Кам'янцем-Подільським.
40. Інокентій Іван Винницький – єпископ Перемишльський, Самбірський і Сяніцький. Вперше титул «єпископ Перемишльський і Самбірський» запровадив владика Ілля у документі від 21 січня 1422 р., який стосувався монастиря св. Спаса. Таке титулування пов'язано з тим, що у

1412 р. соборну церкву Івана Хрестителя опанували римо-католики. Тоді православний єпископ переїхав з Перемишля до Самбора, який був його резиденцією до початку XVI ст. Після чергового конфлікту православних з уніатами Антоній Винницький у 1668 р. переїхав до Сяніка, у зв'язку з цим почав титулувати себе вже як «єпископ Перемишльський, Самбірський і повіту Сяніцького», а його наступник І. Винницький та інші аж до 1947 р. – «єпископ Перемишльський, Самбірський і Сяніцький».

І. Винницький походив зі шляхетського роду Сасів, народився в Урожі на Самбірщині. У молодому віці брав участь у військових походах, героїчно проявив себе у кількох битвах, через що йому протегував польський король Ян III Собеський. Православним єпископом іменований 1680 р. Після того як своїм заступником на перемишльській кафедрі призначив Гошовського своїми постійними резиденціями визначив Сянік і Спас. 1687 р. дав на потреби Лаврівського монастиря 3 тис. польських злотих. У квітні 1691 р. скликав у Самборі церковний собор. На ньому були присутні 12 з 32 деканів, а також представники шляхти, братств, монастирів з Перемишльської і Самбірської земель та Самбірської економії. З старосамбірського терену на церковний синод відмовився бути добромильський декан. Присутні задекларували прийняття унії. Остаточо єпархія прийняла унійні закони на Перемишльському соборі 27 квітня 1693 р. У 1694 р. польський король надіслав вітання І. Винницькому і пообіцяв відновити Галицьку митрополію. У 1700 р. І. Винницький, який мав хворі ноги, поїхав на лікування до Львова. Після огляду хворого львівський медик доручив особистому лікарю єпископа перев'язати ногу. Оскільки під час перев'язки у того не виявилось ножниць, щоб перерізати нитку, він спробував перепалити її свічкою. Пов'язка, змочена олією, загорілася, а лікар з переляку втік. Люди, які прибігли до кімнати на крик І. Винницького, вогонь загасили, але опіки були дуже великі, які й призвели до смерті. Перед смертю єпископ ще висповідався у єзуїтського священика і прийняв останнє причастя. Натомість хроніка Лаврівського монастиря (написана пізніше. – М.К.) свідчить, що І. Винницький помер у Лаврові від переляку через пожежу монастиря. Там само є відомість про особистість владики, гідна почесней святого. Поховали І. Винницького у криптах Лаврівського монастиря. Після того як у 1870 р. підземелля із захороненнями залила вода, а старі труни розсипалися так, що окремі кості плавали у воді, останки владики було перепоховано на монастирському цвинтарі в лісі. Після його смерті уніати тривалий час твердили, що лікар у Львові це вчинив зумисно. На протигагу їм православні вважали, що владику покарав Господь за його перехід до унії.

41. Можливо, йдеться про коронного хорунжого Яна Франтішка Стадницького гербу Шренява (1656–1713), котрий у 1696 р. він став волинським воєводою.

M. Kril. Dobromil Chronicle 1648-1705 as a historical and cultural monument. *In the article literary information about Dobromilskiy chronicle 1648-1705 has been generalized, the general view of original text has been entered in a scientific appeal and it has been given its scientific comment. An author has carried out an attempt to find out the level of awareness of that time society about the events of the second half of the XVII century in a region and on the whole in Centrally-east Europe on the basis of knowledge of separate well-educated priest. Comes to the conclusion, that Dobromilskiy chronicle is an important historical and literary sight that connected a spring material, verbal folk tradition and historical conception of the author.*

Key words: Chronicle, Dobromilskiy chronicle, sight, author.

Отримано: 21.09.2014 р.

УДК 913(477)"18-19"

С. Трубчанінов

ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНЕ ВИВЧЕННЯ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ НАУКОВЦЯМИ УНІВЕРСИТЕТУ СВ. ВОЛОДИМИРА

С. Трубчанінов. *Історико-географічне вивчення Наддніпрянської України науковцями Університету Св. Володимира.* У статті аналізується внесок вчених Київського університету Святого Володимира (30-ті роки XIX – початок XX століття) в історико-географічне вивчення Наддніпрянської України. Наголошується, що історико-географічні студії започаткував ще перший ректор університету М.Максимович. В останній третині XIX – на початку XX ст. засновник Київської історичної школи професор В.Антонович не лише сам проводив історико-географічні дослідження, але й залучив до них своїх учнів – студентів і магістрантів. Його курс лекцій «Історико-топографічний нарис Південної Русі» став першою узагальнюючою працею з історичної географії України. Останнім незавершеним проектом В.Антоновича був грандіозний історико-географічний словник України.

Ключові слова: історична географія, Наддніпрянська Україна, Університет св. Володимира, М.Максимович, В.Антонович, Київська історична школа В.Антоновича.

С. Трубчанінов. *Историко-географическое изучение Приднепровской Украины учеными Университета св. Владимира.* В статье анализируется вклад ученых Киевского университета Святого Владимира (30-е годы XIX – начало XX века) в историко-географическое изучение Приднепровской Украины. Отмечается, что историко-географическим исследованиям положил начало еще первый ректор университета М.Максимович. В последней трети XIX – начале XX в. основатель Киевской исторической школы профессор В. Антонович не только лично осуществлял историко-географические исследования, но и привлек к ним своих учеников – студентов и магистрантов. Его курс лекций «Историко-топографический очерк Южной Руси» стал первой обобщающей ра-